

ČÁST DEVÁTÁ

Život v moderních časech

32

Planeta jedináčků

Jsou tu několik měsíců stará dvojčata s nepostradatelným mandarínským copánkem, oblečená do starožitných císařských kostýmů. Jiná se navzdory tradici pyšní kovbojským kloboukem. Některá sem dotlačila maminka v dvoumístném kočárku, nejstarší dvojčata (sedmdesátiletá) dorazila o holi. Všichni patří k pěti stovkám dvojic, které dodaly 1. října 2004 v parku poblíž pekingského Zakázaného města lesk prvnímu Národnímu festivalu dvojčat. Událost vzbudila pozornost celé Číny a zpravodajství státní televize, které chtělo být duchaplné, zahajovalo reportáží s titulem *Peking vidí dvojmo*. V zemi, kde je 100 milionů jedináčků, jsou dvojčata benjamínci matky přírody: vyrůstají ve společnosti bratra nebo sestry, aniž by jejich rodiče museli platit pokuty nebo vysoké daně za to, že porušili zákon o kontrole porodnosti. „My nejsme nikdy samy,“ řekla televizi rozjásaná Wang Yanren, nejstarší z patnáctiletých dívčích trojčat.

Festival byl s velkým ohlasem zorganizován během prázdninového týdne, který každoročně začíná 1. října, v den výročí maostické revoluce. Jak už tomu často bývá i u těch nejnevinnějších událostí, za scénářem se i v tomto případě skrývá politický záměr.

„Pánové a především dámy, mění se nařízení.“ V posledních pětadvaceti letech zneškodnila Čína svou demografickou bombu nejúčinnější politikou omezování porodnosti, jaká kdy byla ve světě použita. Zákon o jediném dítěti brutálně zbrzdil růst populace, která nyní narůstá jen o 0,7 % ročně. Ještě o jednu generaci dříve odpovídal počet obyvatel Číny 1,5násobku obyvatel Indie: za deset let se Indie Číně vyrovná v počtu 1,4 miliardy. Čína nedosáhla úspěchu bezbolestně. Když byla na sklonku 70. let zavedena kontrola porodnosti – především na venkově – prováděla ji Komunistická strana autoritativními metodami (včetně nucených potratů), jež kritizovali obhájcí lidských práv.

Pak přišly na řadu měkčí prostředky jako daňová a sociální omezování (po prvním dítěti se zvyšují daně a zdražuje školné). Nechyběly výjimky: úřady zavíraly oko nad druhým dítětem v nejbídačenejších oblastech, v případě některých etnických menšin nebo také proto, aby se na venkově omezilo zabíjení novorozeneček. Rozhodující roli v propadu porodnosti sehrál též proces ženské emancipace, vyšší vzdělanost a přístup žen k práci. V „amerikanizovaných“ velkoměstech, jako jsou Peking, Šanghaj a Kanton, si dnes mladí raději užívají blahobytu, manželky myslí na kariéru a šíří se společenský trend, kdy se dvojice rozhodují zůstat bezdětné ze své svobodné volby, aniž by k tomu potřebovaly nějaké plánování shora. Pekingská vláda náhle musí čelit – v měřítku, jaké nemá ve světě obdoby – všem problémům vyplývajícím z klesajícího počtu obyvatelstva: urychlenému stárnutí populace a krizi důchodového systému i zdravotnictví.

Šanghaj, finanční *City* a hlavní město průmyslového boomeru, se už potýká s příznaky nedostatku mladých osob na pracovním trhu. A Šanghaj opět dokázala, že je avantgardou politických změn, a jako první porušila tabu: městské úřady poskytly daňové pobídky dvojicím se dvěma dětmi. Na celostátní úrovni jmenoval prezident Chu Ťin-tchao „komando“ 250 demografů a ekonomů pověřených přezkoumáním politiky porodnosti. Někteří odborníci doporučují oficiální přijetí „politiky dvou dětí“, která je dlouhodobě nezbytná pro stabilizaci populace a zajištění rovnováhy mezi staršími a mladšími ročníky.

V zemi, která se v naší paměti dosud pojí s přelidněním, se problémy ve skutečnosti dramaticky zvrátily. Podle výhledu Spojených národů bude za dvacet let průměrný věk Číňanů převyšovat průměrný věk Američanů.

V roce 2025 bude v Číně přes 300 milionů obyvatel starších šedesáti let, zatímco se početně zredukuje nejmladší generace. Kritickou situaci zhoršuje fakt, že Čína nemá veřejný systém sociálního zabezpečení, který by byl hoden toho jména. Teprve nedávno uveřejnila vláda Bílou knihu o důchodech, analyzující otázky budoucnosti starých občanů. Většina populace – od rolníků po městské přistěhovalce, od zaměstnanců v malých podnicích po samostatně výdělečně činné – musí čelit starobě bez sítě sociálního zabezpečení. Pouze zaměstnanci velkých podniků a státu dosud požívali jakéhosi kolektivního pojištění. U všech ostatních je životní úroveň závislá na úsporách a na pomoci dětí. V konfuciánské tradici je tak jediným zdrojem sociální péče rodina. Takový systém mohl fungovat v císařské Číně, kdy starce obklopoval zastup synů, snach, vnuků a pravnuků. V Číně „jednoho dítěte“, jež by teoreticky mělo samo vydržovat rodiče a prarodiče, kteří se dožívají stále vyššího věku, je tento recept neuskutečnitelný. Kriзовá situace spojená se stárnutím je o to závažnější, že na rozdíl od Spojených států a Japonska měla Čína k dispozici méně času, aby se na novou demografickou fázi připravila.

Jak vtipně podotýká ekonom Hu Angang z pekingské univerzity Čching-chua, „na rozdíl od lidí ze Západu a Japonců nám hrozí, že zestárneme dřív, než zbohatneme“. V roce 2040 bude mít Čína více starých občanů než Amerika. A přestože v tu dobu čínský HDP převyšuje americký, nebude tomu obdobně s příjmem na osobu, takže zůstane v Číně průměrná životní úroveň nižší než na Západě. To jen podtrhuje naléhavost problému stárnutí populace: bohatství určené k vytvoření moderního sociálního státu se totiž vzhledem k demografickým rozměrům jeví jako nedostatečné.

Vedle sociálních a ekonomických problémů vedla kontrola porodnosti také k převrácení hodnot a změně chování. Čína se „stem milionů jedináčků“ se stala individualističtější a sobečtější

společností, kde úctu ke starým postupně nahradilo zbožňování dětí. „Nedostatek“ činil z dětí vzácnost, a proto byly rozmazlovány a hýčkány jako v těch nejhorších konzumních společnostech. Tento společenský jev byl v dějinách čínské společnosti, ovládané autoritou starců, zcela neznámý a ujal se pro něj název *xiao huangdi*, „malí císařové“. Slavný literát Yang Xiaosheng popsals v rozhovoru pro *Beijing Star Daily* jedináčky, kteří jsou plodem této kultury, jako „egocentriky, nelítostné kariéristy neschopné přijímat kritiku“. Generace rodičů a prarodičů, kteří byli ve strašlivých letech Kulturní revoluce přinuceni přerušit svá studia, dnes vybírají veškeré úspory, aby platili školní poplatky ve výši 6 000–20 000 dolarů ročně (šesti- nebo dvacetinásobek průměrného příjmu na osobu): tolik stojí v Pekingu a Šanghaji luxusní soukromé školy, které směřují „malé císaře“ na elitní univerzity a k profesnímu úspěchu.

Z ekonomických důvodů a také aby zamezili úbytku teenagerů, je pekingské vedení nuceno revidovat kontrolu porodnosti, která byla jedním z mála skutečných úspěchů komunismu. Není však řečeno, že dnešní čínská společnost přijme změnu kurzu tak poddajně, jak tomu bylo před čtvrtstoletím. Až do všech domácností dorazí naléhavá výzva k pořízení druhého dítěte, bude už možná příliš pozdě.

Vedle stárnutí populace tvoří další demografický problém, je muž musí Čína čelit, nepoměr mezi muži a ženami. Ve skutečnosti se nejedná o zcela nový problém. V 19. století se ujala sugestivní představa „suchých větví“. To ony se staly aktéry některých z nejprudších společenských nepokojů, jaké kdy Čínou otrásl: od povstání Tchaj-pchingů během hladomoru v roce 1850 až po boxer-skou válku. „Suchými větvemi“ byli mladí muži odsouzení k tomu, aby kvůli chronickému nedostatku žen v čínské společnosti zůstali bez manželky a bez dětí. Šlo o perverzní důsledek systému hierarchie a rodinných hodnot, který upřednostňoval mužské potomky a podněcoval k zabíjení holčiček. Také v dnešní Číně se lze dopočítat tolika mladých mužů bez manželky, až se vůdové začínají obávat konfliktů, jež by to mohlo vyvolat. Pekingská

vláda se rozhodla i v tomto případě změnit politiku omezování porodnosti a nabízí rodinám, jež přivádějí na svět dcery, ekonomické výhody. Nový program zavedený v roce 2004 byl nazván „Pomoc děvčatům“. Rodiče dcery budou mít nárok na státní úhradu školného, pojištění zdarma až do dceřiny plnoletosti, slevy na nájemném, nárok na pomoc při hledání pracovního místa: v zemi, kde je sociální zabezpečení zcela privatizované a kdysi veřejné a bezplatné služby, např. vzdělání, nyní zatěžují rodinné rozpočty, se jedná o štědré pobídky. Potvrzuje to, že nedostatek žen – nebo přebytek mužů – je pro pekingské úřady zdrojem znepokojení. Program „Pomoc děvčatům“, jež vyhlásil Chang Weiqing stojící v čele Národní komise pro demografické plánování, vznikl s cílem „vytvořit pro ženy příznivé prostředí, upravit nepoměr v porodnosti a prosazovat rovnost mezi pohlavími“.

Nepoměr mezi muži a ženami patří k vedlejším důsledkům kampaně proti početným rodinám. Jestliže musela většina Číňanů od 70. let poslechnout příkazy a mít jediné dítě, nevzdala se ještě proto starých hodnot, např. víry v „nadřazenost mužského pohlaví“: jde tu o pradávné předsudky, odkaz rurální společnosti, v níž byly ženy považovány za méně produktivní už proto, že po svatbě byly nuceny sloužit v manželově rodině a pečovat o tchána a tchyni. Když mohly mít jen jediného potomka, nabylo pro mnohé čínské páry na důležitosti, aby měly mužského dědice. V 80. letech se znepokojivě začalo znovu objevovat zabíjení holčiček, jež přimělo úřady k první úpravě kurzu: jestliže se jako první narodí holčička, je na venkově automaticky udělováno povolení pro druhé dítě. Ani to však nestačilo: s hospodářským boomem a vzrůstem příjmů se po celé Číně rozšířily nové metody, jako např. ultrazvuk. Možnost zjistit s jistotou pohlaví nenarozeného dítěte vedla v širokém měřítku k potratům ženských plodů. Tváří v tvář této nové tendenci zakázal Peking ultrazvuk, ale s mizivými výsledky: s jednou obálkou pro lékaře a druhou pro vesnického starostu není až tak obtížné zákaz obejít a na prenatalní ultrazvuk se dostat.

A výsledek? Rozdíl v zastoupení obou pohlaví je nápadný. Na základě posledního demografického průzkumu je v Číně poměr

chlapců a děvčat 120:100. V některých jižních provinciích, např. v Kuang-tung a na ostrově Chaj-nan, se poměr zvyšuje na 130 chlapců ku 100 dívek. Uvědomíme-li si, že na počátku kampaně za jediné dítě byl poměr téměř normální, neboť ještě v roce 1980 vycházelo na 108 chlapců 100 dívek (přirozený poměr porodů bývá ve většině zemí světa 105:100), tak se propast nezměrně prohlubuje.

Půjde-li to tak dál, bude se počet dospělých mužů odsouzených k celibátu pohybovat v Číně na sklonku příštího desetiletí mezi 30–40 miliony. Vzhledem k neproveditelnosti drastických a svérázných nápravných opatření – jako je např. hromadná imigrace mladých žen z okolních asijských národů, kde se ostatně mnohdy potýkají se stejným problémem – vyvolá takový přebytek mužů patologické jevy a sociální napětí.

Američtí sociologové Andrea den Boer a Valerie Hudsonová provedli důležitou studii nazvanou *The security implications of Asia's surplus male population* (Bezpečnostní rizika nadbytku mužské populace v Asii), která jistě neunikla pozornosti mocenských paláců v Pekingu. Autoři studie nashromáždili bohatou dokumentaci o historických precedencích prokazujících, jak ve společnostech, pro které byl typický početní nadbytek mladých mužů, pravidelně vznikal větší počet násilností, válek, revolucí, terorismu, občanských válek a společenských konfliktů všeho druhu. Ti, kteří si v Americe dělají starosti kvůli strategickým problémům a nastiňují do budoucna teorie o nevyhnutelně agresivní a militaristické Číně, z této studie znepokojeně citují. Riziko, které jistě v Pekingu zaznamenali, je jiného rázu – je to riziko vnitřní nestability. V pozadí programu „Pomoc děvčatům“ lze vytušit obavy, že vyroste generace chlapců připravená k výbuchu. Stačí se znovu podívat na televizní záběry z června 1989, aby si člověk připomenul, že do ulic proti režimu a jeho tankům samozřejmě nevyrazila populace postarších žen. Stejně jako tomu bylo u spousty jiných dřívějších protestů, nepochybnými aktéry i tohoto posledního byli univerzitní studenti. Z převážné části chlapci.

33

Jazyk žen

V jižní provincii Chu-nan poblíž vesnice Šan-tien-sü se nalézá chrám Kvetoucí hory zasvěcený dvěma sestrám, jež zemřely před více než tisíci lety. Už po staletí jejich ducha uctívají vesničanky, které do chrámu přinášejí svitky rýžového papíru, jimž svěřují svá tajemství a přání, nezřídka i touhu vzít si život. Žádnému muži se dosud nepodařilo ony prosby přečíst, protože žádný muž nemůže porozumět jazyku, v němž jsou psány. Nejsou totiž formulovány v čínštině, nýbrž v *nü-šu*, snad jediném jazyce na světě, který si vymyslely ženy, aby spolu mohly komunikovat. Legenda praví, že *nü-šu* je 2 500 let starý a že je odvozen z nápisů, které ryli věštcí do kostí; jiný mýtus vypráví o dívce provdané za císaře a záhy uvězněné na císařském dvoře, která si vymyslela tajné písmo, aby mohla udržovat styk se svými přítelkyněmi.

V 50. letech postavila Komunistická strana „jazyk žen“ mimo zákon, znovu jej však objevily a začaly studovat čínské lingvistky Čao Liming a Gong Zhebing, ale i japonské odbornice Tošijuki Obata a Orié Endo. Tato jazyková rarita nabízí též vhled do postavení žen v Asii. Jak vysvětluje profesorka Čao, „hlavní příčina vzniku tohoto jazyka může spočívat v tom, že byly ženy přinuceny k životu v analfabetismu: nemohly chodit do školy a nikdo je neučil čínskému písmu (*hanzi*). Další příčinu lze spatřovat v praktice dohodnutých sňatků, díky níž nabývala svatba v životě žen podoby tragického rituálu přechodu: ženy bývaly odňaty matkám, sestrám a přítelkyním z dětství, ocitaly se v plné moci manželovy rodiny, často bývaly uvrženy do stavu polovičního otroctví a podrobeny útlaku ze strany tchyně. Ženy z chunanského okresu Jiangyong si však našly útěchu. Protože neznaly mužské písmo, vymyslely si své vlastní, aby si posílaly nostalgické písně a sdělovaly přítelkyním své nejniternější myšlenky i svá trápení. Pomáhala jim v tom zvláštní forma ženské solidarity: v regionu se vyskytoval starobylý zvyk zvaný *jiebai zimei*, „sesterská přísaha“, která už od dospívání vytvářela silnější pouta než

pokrevní svazky. (Někteří západní badatelé předložili hypotézu, že se v *jiebai zimei* mohly skrývat lesbické city; Zhao Liming to kategoricky vylučuje. Její reakce je ovšem předvídatelná: v dnešní Číně je dosud homosexualita tabuizované téma.)

„Když mladou ženu vdávali,“ vypráví Orié Endo, „její matka, sestry a přísahou spojené přítelkyně skládaly zpěvy, aby vyjádřily bolest z blížícího se odloučení. Jakmile však dívka odjela do manželovy vsi, nemohla už naslouchat jejich hlasům. A právě tak se zrodilo písmo, aby udržovalo pouto mezi ženami při životě: ovšemže to nemohla být čínština, protože *hanzi* se učili pouze muži. Novomanželce darovaly příbuzné a přítelkyně *San-čchao-šu*, ‚knihu srdce‘, v níž jí písemně přály štěstí; četné strany zůstávaly bílé, aby na ně mohla manželka v budoucích letech zapisovat své myšlenky a svá trápení.“ A tak byla za dávných časů vytvořena abeceda *nü-šu*: jejích 1 500 znaků převádí do slabik zvuky místního dialektu. Jedná se o plynulé a elegantní znaky, jednodušší než znaky mandarínské, které naopak původně zaznamenávaly pojmy. I při vši své jednoduchosti zůstaly po staletí pro mužské oči nesrozumitelné a neproniknutelné. Skladby zaznamenané tímto písmem se našly na ozdobných výšivkách na vějířích a oděvech typických pro danou oblast. Dalším svérázným rysem jazyka *nü-šu* je to, že se téměř výhradně vyjadřuje ve verších, což je způsobeno jeho původní ústní formou – tedy zpěvy, které ženy opakovaly během dlouhých dní, jež spolu trávily při předení, šití oděvů nebo výrobě obuvi.

Oněm většum psaným pro vzdálené přítelkyně byly svěřovány výpovědi o beznadějném ženském postavení: „Mé švagrové mnou opovrhují/ K jídlu mám jen trochu otrub/ S kapkou vody, abych si udělala polévku/ Nutí mě dělat všechny domácí práce/ Ale můj žaludek je prázdný.“ „Můj manžel rád sází/ Kvůli herně na mě zapomíná/ Už mám dost těch útrap/ Kdy mě bije a já nemám úniku/ Pokusila jsem se oběsit/ Strýčci mě ale zase přivedli k životu.“

V ženských denících psaných v *nü-šu*, jež lingvistky rozluštily, se často vyskytuje pocit sebelítosti a silné opovržení vlastní osobou. Píšící žena na sebe mnohdy odkazuje prostřednictvím třetí

gramatické osoby: „Tahle žena má zavrženíhodný osud, je zbytečná, narodila se na špatné straně.“ Narodit se jako žena je trest za negativní karmu vytvořenou v předchozí existenci.

V chrámu dvou sester z Kvetoucí hory poblíž Šan-tien-sü zapala v pronikavé vůni hořícího kadidla jedna vesničanka na svitek rýžového papíru následující zpěv:

Zesnulé sestry, vyslechněte tuto mou modlitbu,
bědná dívka vám píše v jazyce žen.
Sesterské duše, smilujte se nade mnou,
chtěla bych vás následovat tam, kde nyní jste,
zda-li mne však přijmete.
Chci vás následovat až ke žlutým pramenům v záhrobí,
nic z tohoto světa mě už neláká,
zapřísahám vás, proměňte mne v muže,
nechci dále nést ženské jméno.

Nü-šu začal být objevován a zkoumán v 50. letech, Komunistická strana ho však téměř okamžitě zakázala – možná proto, že jeho existence popírala oficiální tvrzení o emancipaci čínské ženy. Che-Jen-sin, jedna z posledních autorek, která používala „jazyk žen“, se narodila v roce 1940: její autobiografie – deset zhuštěných stran s 2 828 znaky v *nü-šu*, zapsaných do synova školního sešitu – popisuje utrpení v manželství vnuceném rodinnými autoritami, tedy v obyčeji, jež Mao Ce-tungova socialistická Čína aspoň teoreticky vymýtila. Dodnes poměřují demografové závažnost sexistických předsudků a zaostalost postavení žen v Číně prostřednictvím smutného statistického jevu tzv. „ztracených holčiček“: podle běžné reprodukční tendence lidského druhu by se v Číně mělo narodit v rozmezí let 1980–2000 o 13 milionů dívek více, než jich skutečně přišlo na svět. Ve velkých městech, jako jsou Peking a Šanghaj, předsudek vůči holčičkám slábně, ve vesnicích jako Šan-tien-sü je však dosud hluboce zakořeněný i navzdory tomu, že se politika kontroly porodnosti zmírnila právě ve prospěch venkovanů.

Dnes už „jazyk žen“ nestojí mimo zákon. V Šan-tien-sü a sousedních vesnicích, jako např. Pumei, probíhají dokonce pokusy o přeměnu *nü-šu* v turistickou atrakci a *nü-šu* se začalo vyučovat ve škole. Přesto se Orié Endo obává, že je blízko jeho zánik. S výjimkou odbornic pocházejících zdaleka zůstaly v Chu-nan pouze dvě ženy, které v něm skutečně dokáží psát a číst: pětadesátileté Che Jen-sin a Che Ťin-chua. Zdá se tedy, že jediný ženský jazyk na světě je odsouzen k tomu, aby se přesunul do muzea.

34

Číňané a sex

Nalézt pracovnu profesora Ma Xiaoniana v zákrutech pekingské Fakultní nemocnice Yuquan yiyuan je náročné. Všechna ostatní oddělení, od kardiologie po porodnici, jsou jasně označena sérií šipek a cedulek. Profesor Ma ale přebývá v této nejlepší nemocnici ve městě v poloviční ilegalitě: teprve po opakovaném naléhání se návštěvník domůže toho, že ho nasměrují na konec chodby ve třetím podlaží, ke dveřím, na nichž stojí velmi malý nápis „Sexuologie“. I když byl nedávno hostem v oblíbené televizní show, zatěžují dosud jeho profesi stará tabu, posílená desetiletími komunistického puritánství. „Nemám dost peněz,“ stěžuje si profesor. „Na výzkum v mé oblasti nevyčleňuje vláda peníze. V této zemi se sexuologie stále zaměňuje za pornografii. Před dvěma lety mě vyslýchala policie a musel jsem podepsat sebekritiku za to, že jsem vydal příručku pro páry o různých milostných polohách.“

A přece je Ma Xiaonian ve svém oboru mezinárodní autoritou. Má dokonce certifikát *American Board of Sexuology*. Před pár měsíci se profesoru Maovi konečně podařilo korunovat v 59 letech úspěchem neuvěřitelný sen: stal se „čínským Kinseyem“. Překonal nedostatek prostředků, kulturní nelibost i politickou nedůvěru a provedl první moderní výzkum zabývající se čínskými ženami a sexem: jeho studie zkoumá ožehavý terén vědeckou metodou

a odvažuje se klást dlouho zakazované otázky, týkající se např. autoerotiky, pettingu, počtu orgasmů a míry uspokojení ženy.

Dotazník s pětaticeti otázkami, schválený lékařskou komorou, sponzorovaný portálem Sina.com a předložený v srpnu a září 2004 vzorku 400 000 žen, vnáší do zavedené představy o čínské ženě revoluci. „Jedná se o studii, která znamená skutečný obrat: dokázala nám položit otázky, jež nám nikdy nikdo nekladl, a dostalo se jí mnohdy překvapivých odpovědí,“ říká vědecká pracovnice Chen Xinxin ze studijního centra Ženské federace (jakéhosi syndikátu utvořeného na vládní popud a oficiálně pověřeného prosazováním rovných práv). Z odpovědí se skládá portrét mnohem rovnoprávnější a více nenucené Číňanky, než by si člověk pomyslel. Chen Xinxin k tomu podotýká: „Nečekalo se, že tak drtivá většina žen (93,8 %) bude přikládat zásadní význam pro úspěch svého manželství dobrému sexuálnímu styku. Mnohé stavějí sex před bohatství. Průzkum také zjišťuje překvapivě vysoké procento (74 %) žen, které tvrdí, že pravidelně masturbují, aby zakusily rozkoš. Celých 54 % žen důvěřuje vlastním dovednostem v posteli, 82 % dosahuje pravidelně orgasmu a 47 % jej zažívá často a opakovaně.“

Před očima tak vyvstává portrét méně konzervativní společnosti, než se čekalo. Na 45 % žen, které odpověděly na dotazník profesora Maa, jsou *single*, ale 75,5 % z nich udržuje sexuální styky; 32 % vdaných žen připouští, že měly nemanželský poměr, a 8 % tvrdí, že neměly pouze jeden. Tyto odpovědi by nikoho neudivily, pokud by šedesát let po první Kinseyho zprávě a čtyřicet let po objevení antikoncepční pilulky a liberalizaci rozvodů a potratů přicházely ze Západu – ze zemí, kde jsou televizní asistentky vždy polonahé nebo kde se reklama na Viagru vysílá v čase, kdy se na televizi dívají děti. Čína však tvořila součást jiného světa. Navrstvení východních hodnot, konfuciánské etiky a komunismu z ní učinily cosi odlišného, a to jak v její starobylé kultuře, tak i v nedávné politice. Zavrženíhodný obyčej „podvazování chodidel“ v císařské epoše, sňatky dohodnuté autoritami, poloviční znevolnění mnoha dívek ve službě manželově rodině i hromadné zabíjení holčiček na venkově: to všechno jsou průvodní znaky společnosti, v níž dosáhla

méněcennost ženy krajní hodnoty. Ženskou emancipaci v práci zaváděli se slušným výsledkem za maoismu a především pak v letech Kulturní revoluce, oficiální puritánství však halilo obyčeje a sexualitu příkrovem represe. V Pekingu 70. let býval mimomanželský vztah ohlašován sousedy, stával se z něho politický případ, do něhož býval vtažen i domovník a místní policista a který mohl skončit kolektivním procesem a ponižující veřejnou sebekritikou. Erotika byla ostatně řazena mezi patologie „buržoazní a kapitalistické dekadence“, které bylo nutno mocensky potírat.

V Pekingu existuje dodnes státní cenzura: ještě v nedávných dobách měla sexuální témata velmi přísné meze. Doplatila na to literární kauza z roku 2000, eroticko-autobiografický román *Shanghai Baby* osmadvacetileté Zhou Weihui, novinářky, herečky a režisérky, ale také dcery důstojníka Čínské lidové osvobozenecské armády. Zpočátku proklouzl román cenzurní síti a zaznamenal masový úspěch, který úřady zaskočil. Pár měsíců po otištění se román dočkal reakce: vládní média ho ocejovala jako „dekadentní, nemravný a v područí cizí kultury“; cenzura ho zakázala a na 40 000 výtisků knihy bylo v dubnu 2000 teatrálně spáleno na veřejnosti (což však jen přispělo k růstu autorčiny popularity). Ona epizoda, byť k ní došlo nedávno, dnes už bledne ve vzpomínkách. Mravy se nevyhnutelně vyvíjejí. V současné době zaplavil knihkupectví bestseller s názvem *Pravdivé příběhy jedné noci. Devatenáct úřednic se svěruje se svým nočním životem*. Film pro masového diváka každoročně o kousek posouvá hranice dovoleného. Ještě před pouhými několika lety by se na velká plátna v Pekingu a Šanghaji nedostaly bez cenzurních zásahů scény, jako je např. ta s tancem sedmi závojų ve stylu kung-fu, již předvádí na začátku filmu *Klan létajících dyk* jeho mladá protagonistka Zhang Ziyi.

Čína je ovšem velmi rozlehlá a vývoj sexuálních rolí neproniká do všech jejích koutů. Kinseyho zpráva profesora Ma Xiaoniana skýtá pouze dílčí obrázek. Aniž by disponoval stejnými prostředky, zkoumal téma sexu mezi čínskými dvojicemi o čtyři roky dříve elementární technikou profesor Pan Suiming z Pekingské lidové univerzity, jenž ovšem dospěl k opačným závě-

rům. Oproti 62 % mužů pouze 38 % dotazovaných žen tvrdilo, že dosáhly orgasmu. Téměř třetina dvojic mívala sexuální styk méně než jednou za měsíc. A 60 % žen tvrdilo, že je sex „nepřita-huje“. Onen průzkum z roku 2000 měl sice méně propracovaný dotazník a nekladl si vysoké cíle, měl však také jedno velké plus: zkoumal též provincie v čínském vnitrozemí a zemědělské oblasti. Svět, v němž je ženské postavení stejné jako v minulosti. „To je jiná Čína,“ říká vědecká pracovnice Chen Xinxin, „spousta žen tu neví, co to je orgasmus, a odmítají manželovy návrhy v posteli. Nakonec rezignují a sex pasivně snášejí kvůli pocitům viny nebo ze strachu z rozvodu, ale cítí se znásilněné, jsou zahorklé a záštip-lné.“ Z chudého venkova dosud doléhají dozvuky tvrdé, archaické společnosti, o čemž svědčí i množství sebevražd, které se ze 70 % týkají žen; obvykle se zabíjejí pozřením pesticidů.

Sexuolog Ma Xiaonian se tím nikdy netajil: aby jeho výzkum pře-konal morální bariéru ostychu a důvěrnosti, aby snížil na minimum „kulturní deformace“, riziko konvenčních odpovědí anebo – což by bylo ještě horší – sebecenzury, musel si zvolit internet, ten nejmé-ně osobní, zcela neutrální komunikační prostředek. V porovnání s osobním setkáním s lékaři, kde může psychické napětí všechno pokazit, tak rozhodně získal na důvěryhodnosti. Byl tím však pod-míněn jeho demografický vzorek. „Možná bych měl změnit název své studie,“ žertuje autor, „a přejmenovat ji na *První výzkum sexu Číňanek, které používají internet*. Jistě, míra sexuální rozkoše je úzce spjatá s portrétem dotazovaných žen. Jejich průměrný věk je 30 let; 80 % z nich vystudovalo vysokou školu. Víc než polovina jich žije ve velkých městech, jako jsou Peking, Šanghaj, Kanton a Čchung-čching. Jsou to nezávislé, sebejisté ženy, které se od-važují vyjádřit své city. Moje zpráva podává realistický obraz oné generace. Jde o mladou vzdělanou Číňanku žijící ve městě, velmi odlišnou už jen např. od své matky: jakmile se dostaneme nad věk 50 let, vyjádřená míra sexuálního uspokojení prudce klesá.“

Skutečné drama představují v generaci portrétované Ma Xiao-nianem čínští muži: těm se nedaří se změnit, nebo alespoň ne dostatečně rychle. „Ano, s muži je problém,“ říká Chen Xinxin.

„Z odpovědi Číňanek na dotazník vyvstává jejich skličující portrét. Sexuální zvidavost mužských partnerů je omezená. Uspokojení ženských požadavků se dosud nedostalo mezi jejich priority. Jen 18 % mužů si v posteli dopřává předeheru.“ Vývoj zvyklostí vyvádí muže z rovnováhy: ti z velkých měst dávají najevo příznaky nejistoty. Každoročně stoupá o 30 % počet manželů, kteří se dožadují testu DNA na zjištění otcovství. Podezření z manželské nevěry se stává nesnesitelným tam, kde platí pravidlo jediného dítěte zatížené dědictvím patriarchální společnosti, která uctívala mužské potomky. V roce 2004 nastal boom v rozvodovosti: bylo jich 1,6 milionu, o 20 % více než v roce 2003.

V tomto stále se prohlubujícím rozporu ve vývoji obou polhavi, soustředěném do části Číny, jež je předsunutou hlídkou modernity, se vzrývá jev „generace Ona“: davy žen se rozhodují zůstat svobodné a odmítají se přizpůsobit roli manželky, matky a snachy, která jim byla po tisíciletí souzena. Odhaduje se, že dnes žije ve dvou postmoderních metropolích, Pekingu a Šanghaji, 500 000 osob *single* (před patnácti lety jich byla sotva pětina), z nichž tvoří 60 % ženy. Třicetiletá designérka Liang Chen z Šanghaje popisuje ve svém blogu život vyplněný kariérou, jógou, plaváním, četbou, večírky a přechodnými vztahy: „Když se tu nabízí tolik věcí, proč se dát uzemnit manželem? Mnozí dospělí muži vypadají, že je sužuje velmi nízká sebeúcta. V jejich životě není místo pro ženu se silnou osobností.“ Marketingový odborník Yuan Yue shrnuje čtyři volby této „generace Ona“: „Láska bez manželství, sex bez lásky, manželství bez dětí, nemanželské děti.“ Jiná obyvatelka Šanghaje z této generace, dvacetiletá novinářka Wang Ting, vypráví, že „v severní Číně se starým pannám stejně jako vyprahlé a neplodné zemi říkalo *beidahuang*. Ale podívejte se na nás dnes: my *single* jsme stále hezcí. Když si pustím televizi a vidím díl amerického seriálu *Sex ve městě*, kladu si otázku: kolikrát se vám skutečně přihodí, že v New Yorku spatříte tak dobře oblečené ženy? Tamto není New York. Je to Šanghaj.“

Sportovní halu zaplňují na tisíce teenagerů: na pódiu se otáčejí oslepující světla reflektorů, soubor mladíčků v džínsech XL a s baseballovými čepicemi řadí při čísle break-dance. Při pohledu zdálky by to mohli být afroameričtí rappeři, ale na obrovské obrazovce jsou i detailní záběry: samí Číňané. Večer má spád: rostoucí vzrušení a zvláštní efekty napodobují ceremonii při předávání Oscarů, čínské filmové a televizní hvězdy se s úsměvy a vtipnými průpovídkami střídají ve vyhlašování vítězů nejváženější ceny za populární hudbu. Této události kralují Jay Chow a Ye Pei. Člověka trochu zmáte jedině překlad textů jejich písní („Tvoje tvář vypadá jako zralé rajče“, „Nevědomky padnu v pralesním národě“), ale všechno ostatní je velmi, až příliš povědomé. Šaty, gesta, melodie a především všudypřítomné reklamy a sponzoři by mohli provázet Britney Spears nebo Aliciu Keys, Eminema či Enriquea Iglesias. Chybí tu pět tisíc let čínské kultury, ale to nevadí: nejdůležitější každoroční událost ve světě populární hudby – Channel V Chinese Music Awards – zaznamenává absolutní rekord ve sledovanosti: se Sportovní halou v Šanghaji je přímo spojeno 230 milionů televizních diváků. Jedná se o triumf ultrakonzervativního Ruperta Murdocha, majitele kanálu V, amerického mediálního magnáta, který se umí vmluvit srdci čínského lidu a přátelí se s komunistickými lídry. Tento šanghajský naprosto *cool* večer symbolizuje porozumění mezi pekingským režimem a miliardářem, kterého mají v největší oblibě neokonzervativci: ve světě, z něhož musejí zůstat přísně vyřazeny informace, ideje i skutečnost, dostává zeleňou amerikanizace kultury i hodnot mladé generace.

Před šanghajskou událostí mě přijali v generálním štábu Murdochova asijského impéria na vrcholku hongkongského mrakodrapu. Vědecko-fantastický zasedací sál, v němž se promítá prezentační video společnosti v čistě hollywoodském stylu (*The most powerful media company in the world*), vypadá jako řídicí středisko doktora No ve filmech s Jamesem Bondem, v němž zlo-

duch plánuje dobytí světa. Avšak tvář, kterou Murdoch představil v Číně, je mnohem lichotivější než obrázek, který vylíčil jím inspirovaný film s Jamesem Bondem (*Zitřek nikdy neumírá*, 1997), v němž mediální magnát vyhlašuje svou připravenost na válku mezi Velkou Británií a Čínou, jen aby zvýšil sledovanost. Skutečný Murdoch budí takovou důvěru, že mu v zemi, která se dosud aspoň teoreticky uzavírá před západními sdělovacími prostředky, poskytli absolutní svobodu. Od roku 1993, kdy koupil Star TV za 525 milionů dolarů zakotvila jeho News Corp. v Hongkongu, rozšířil majitel Foxu, Sky a *The Times* svůj vliv v Číně natolik, že převzal kontrolu nebo významný podíl v devíti televizních stanicích sídlících v Pekingu a Šanghaji s celkovým počtem 750 zaměstnanců, a kromě toho uzavřel smlouvu se státní televizí CCTV a částečně vstoupil do filmové, televizní a rozhlasové produkční společnosti. A získal čínskou manželku, třicetiletou bývalou ředitelku Star TV Wendi Teng pověstnou tím, že vlastní strategické *know-how* o své zemi.

Murdochovy stanice mohou teoreticky vysílat pouze v Kuang-tungu, jižní provincii, v níž leží Kanton, kde se čínská vláda rozhodla částečně liberalizovat mediální trh... protože ten už ve skutečnosti svobodný byl. Nejenže má 80 milionů obyvatel Kuang-tungu v Číně nejvíc peněz, ale žijí tak blízko Hongkongu, že díky vysílačům bývalé britské kolonie po léta sledují televize z celého světa. A právě tam dostala News Corp. oficiální povolení k vysílání vlastního signálu do tří milionů domácností vybavených kabelem. Murdochovy stanice přijímá ve skutečnosti i ve zbytku Číny zdarma ten, kdo si koupí satelitní anténu. Je to prý ilegální, ale Číňany jen tak něco nepoleká: těch, kteří propadli Star TV, je už 40 milionů. Těmto čínským divákům může pravicový kapitalista – jeho Fox News podpořila v Americe Bush a válku v Iráku – nabídnout dokonce stanici Phoenix TV, jež vysílá zprávy 24 hodin denně: trik spočívá v tom, že tato přidružená společnost dodržuje pravidlo o místním majoritním akcionáři. Skutečná síla News Corp. leží někde jinde: v čistě zábavné stanici Xing Kong, hudebním kanále pro mladé Channel V, sportovních přenosech ze světa prostřed-

nictvím ESPN Star, hollywoodských filmech i ve filmech s čínskými hvězdami jako Jackie Chan.

Murdochovi spolupracovníci pohotově odpovídají na obvinění z kulturní kolonizace. „My se chováme úplně jinak než další americké skupiny, jako např. MTV, Viacom nebo Disney,“ říká Jannie Poonová, místoředitelka Star. „Oni vnucují celému světu tentýž obsah, zatímco my produkujeme místní programy, vytvořené Čiňany pro čínské publikum.“ Je pravda, že se na jejich kanálech neobjevují západní tváře, ale vzory jsou dobře rozeznatelné: od *reality* po *talk show* pro hospodyňky s radami, jak nakupovat, od loterií, her a soutěží až po populární hudbu si člověk připadá jako doma, aniž by rozuměl jedinému slovu mandarínštiny. Invaze komerční reklamy dopravuje do čínských příbytků značky globálního kapitalismu, od Nike po McDonald's.

Čiňané podléhají tomuto náporu téměř bez boje. Najdou se však i tací, co reagují, jako novinář Ding Gang z *Lidového deníku* (Renmin ribao), jedna z nejznámějších postav čínského tisku díky dopisování z OSN ve Spojených státech, který se po návratu do vlasti vzbouřil proti excesům probíhající amerikanizace v čínské společnosti. „Nové luxusní komplexy se musí všechny jmenovat Manhattan, Madison Avenue a 5th Avenue,“ protestuje Ding Gang. „Každý, kdo se v Číně narodil po roce 1980, jí pouze u McDonald's a Kentucky Fries Chicken, dívá se na mistrovství v americkém basketballu, NBA, sleduje jen filmy z Hollywoodu, obléká si Nike a Adidas, sní o tom, že si koupí džíp, a když promluví, použije přídavné jméno *cool* každé dvě minuty. Vytrácejí se dokonce i čínské svátky: přejímáme svatého Valentýna a svátek matek importované ze Západu.“ Ding Gang se pokusil odstartovat kampaň za „deamerikanizaci“. Jak úmyslně zdůrazňuje, není orientován protiamericky, jen chce hájit pozitivní stránky kulturní tradice. Takové reakce jsou však menšinové a vláda je nepodporuje. Proč? Na takovou otázku mi se vší nevinností odpovídá jeden z vedoucích představitelů skupiny Murdoch v Hongkongu pod podmínkou, že zůstane v anonymitě: „Komerční televize, jakou děláme my, je pro Komunistickou stranu funkční: je to rozptýlení, které

udržuje národ v klidu. Proto nejsou lídři této země kritičtí: vědí, že se pádem ideologie vytvořilo mravní prázdno a jediná strana nepožívá takové důvěryhodnosti, aby je zaplnila. Pak tedy hrozí, že je zaplní jevy jako např. náboženské hnutí Falun Kung, které vláda zakázala. Než by tu měli Falun Kung, dají přednost našim televizím.“ Murdochovi se ostatně podařilo je ubezpečit o jedné věci: není tu proto, aby se věnoval politice, ale výhradně výdělku.

V jeho hlavním stanu v Šanghaji, vytríbené secesní vile z roku 1920 se stropy zdobenými skly s květinovými motivy, dělá dnes bývalý novinář Chuang Ping ředitele odpovědného za vztahy s vládou. Na zdech jeho pracovny jsou rozvěšená složitá schémata čínské moci, která však on dokáže rozluštit: hierarchie strany, legislativních orgánů a ministerstev. V knihovně se všem na očích skví Murdochův životopis.

„My tu nejsme proto, abychom kopírovali Fox News,“ říká ihned v narážce na silnou politickou konotaci kanálu v USA, „a Mr. Murdoch ve svých vztazích s vládou lecčeho dosáhl. Dokonce v Americe šíříme anglické vysílání čínské státní televize CCTV: velmi ceněná laskavost.“ Jiná gesta byla oceněna ještě více, např. někdejší odmítnutí publikovat vzpomínky bývalého britského správce v Hongkongu Chrise Pattena (kritického vůči Pekingu) anebo nařízení o politické korektnosti, jemuž se musejí podřizovat moderátoři televizních zpráv na Phoenixu a jež spočívá v tom, že nikdy nevysloví výraz „tchajwanský prezident“. Výsledek: Murdochův přístup ke špičkám čínské moci má v západním světě jen málo obdob. Byl to první zahraniční byznysmen, kterého pozvali, aby přednášel v Ústřední stranické škole. Jeho schůzky s ministerským předsedou Wen Ťin-paem jsou na denním pořádku. Jeho spolupracovníci jsou však přesvědčení, že otevření se trhu mění i kvalitu informace. „Mnohá čínská média se nyní vydrží sama díky reklamě, a musí si tedy získat zájem publika,“ říká Chuang Ping. „A pozitivní efekt je znát: informace o nepohodlných událostech, jako např. hromadných neštěstích v dolech, jsou nyní mnohem průhlednější než kdysi.“ Zhang Yan z Pekingské lidové univerzity je méně důvěřivá. Podotýká, že v Číně dosud neu-

spané komerčními televizemi byla mládež v 80. letech – generace z náměstí Tchien-an-men – „spojenkyní liberálních tendencí“, tedy vstupovala do politiky a chtěla reformovat systém. Mnozí dnešní teenageři mají o Kulturní revoluci nebo o hnutí z náměstí Tchien-an-men omezené informace. Vědí zato všechno o Jay Chowovi a Ye Peiovi, vítězích cen za populární hudbu posvěcených Murdochem.